

Ḳuntres peri 'ets hadar.

Publication/Creation

Yerushalayim : [publisher not identified], 5638 [1878]

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/ma64jbzz>

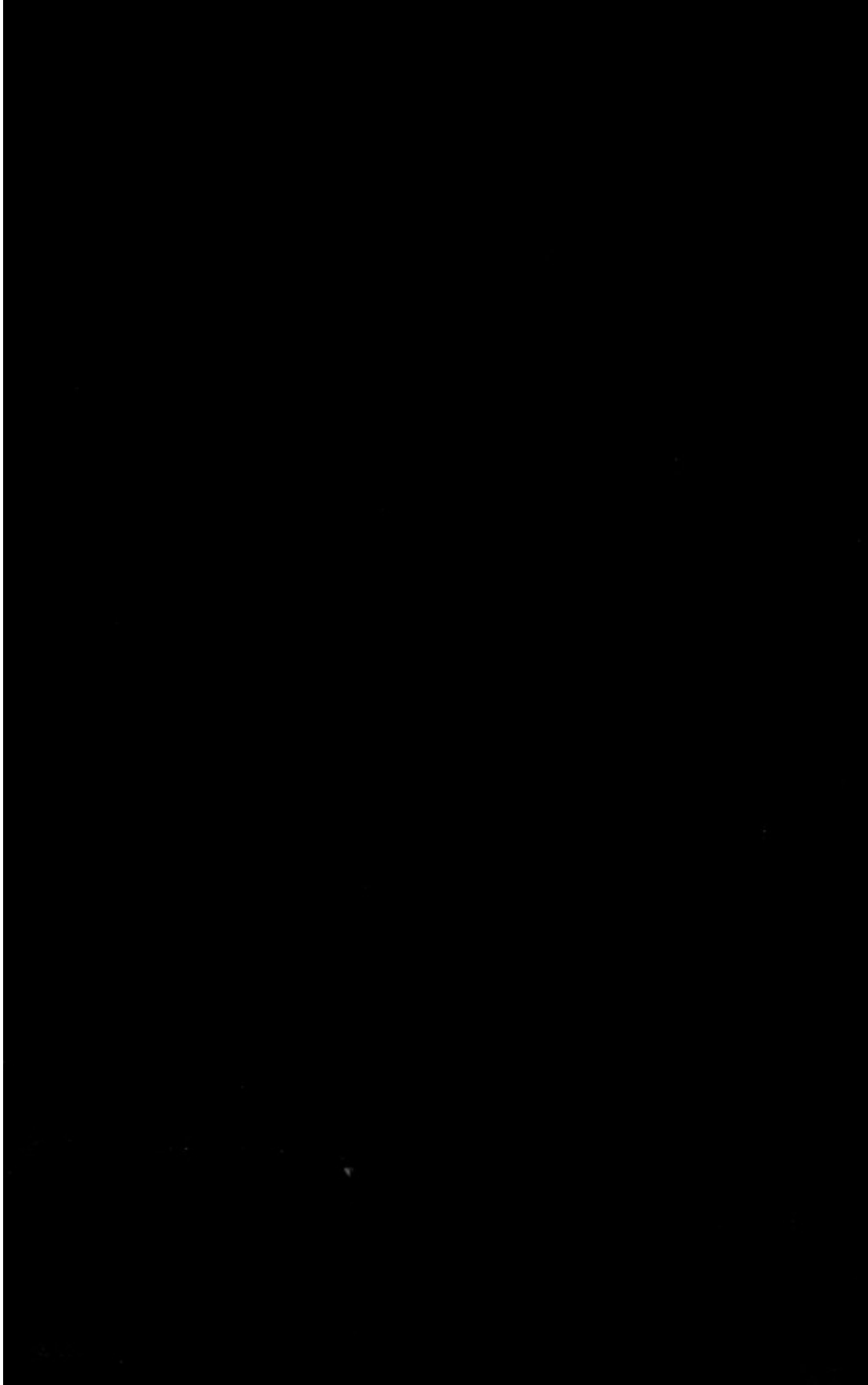
License and attribution

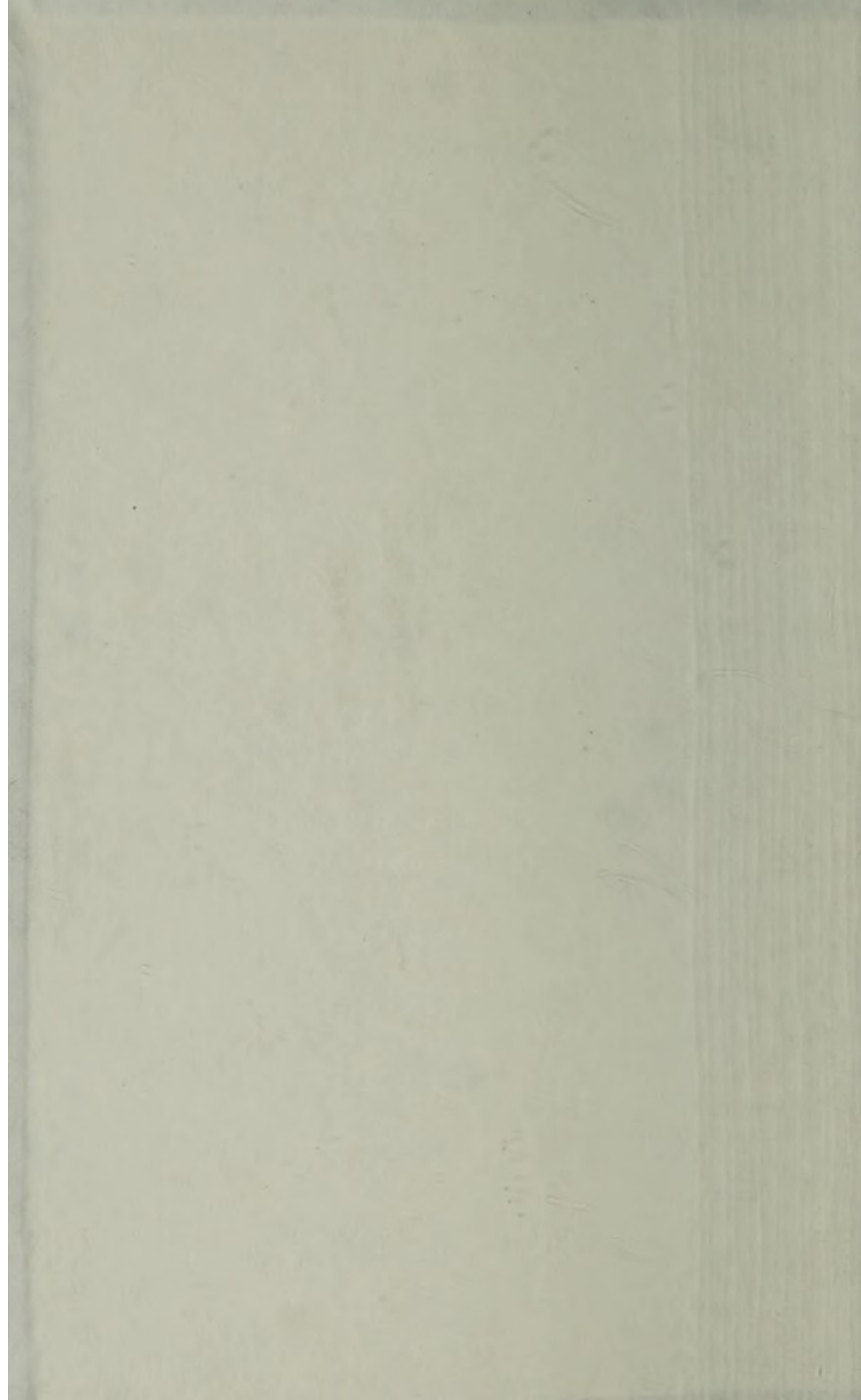
This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

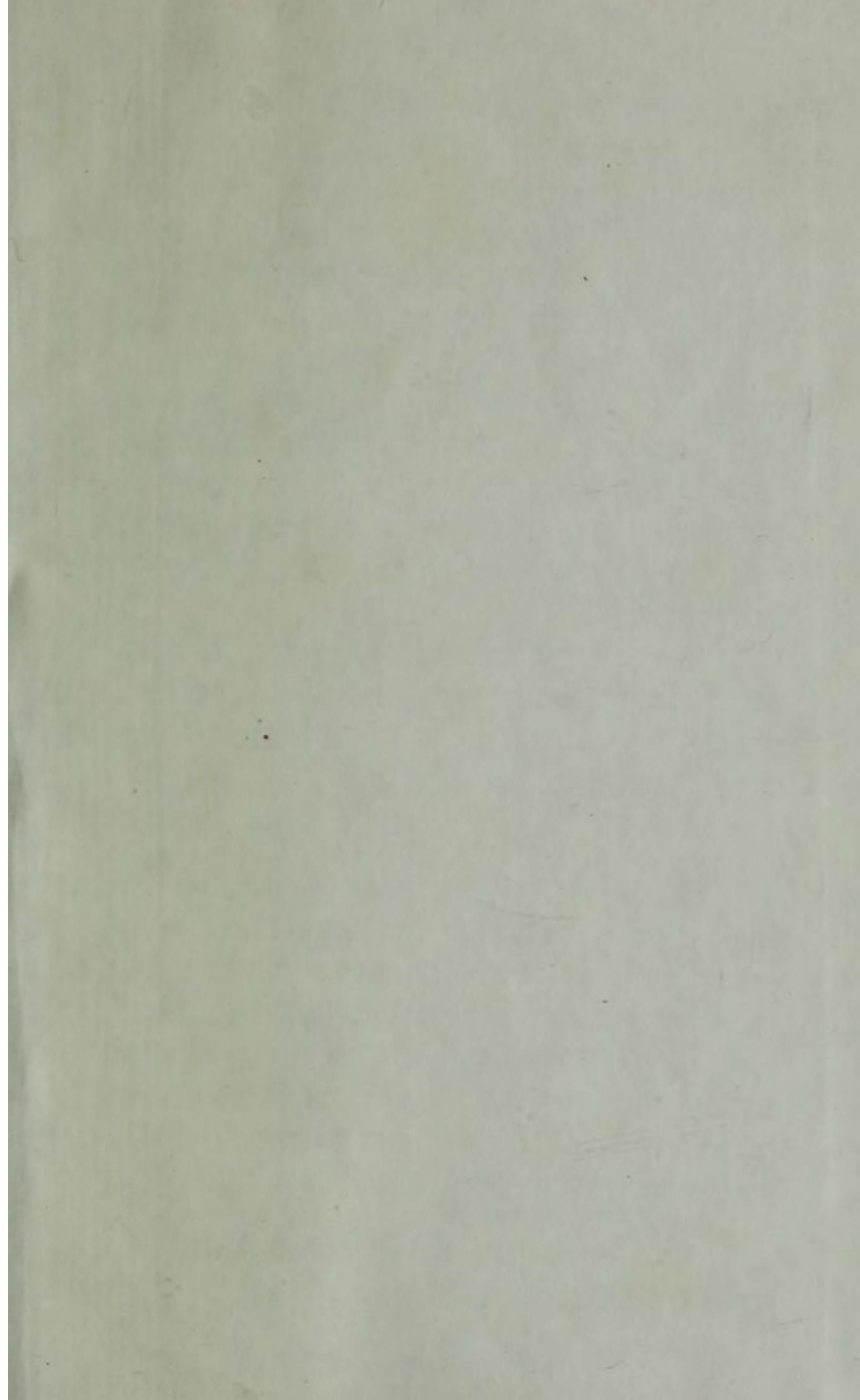
You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

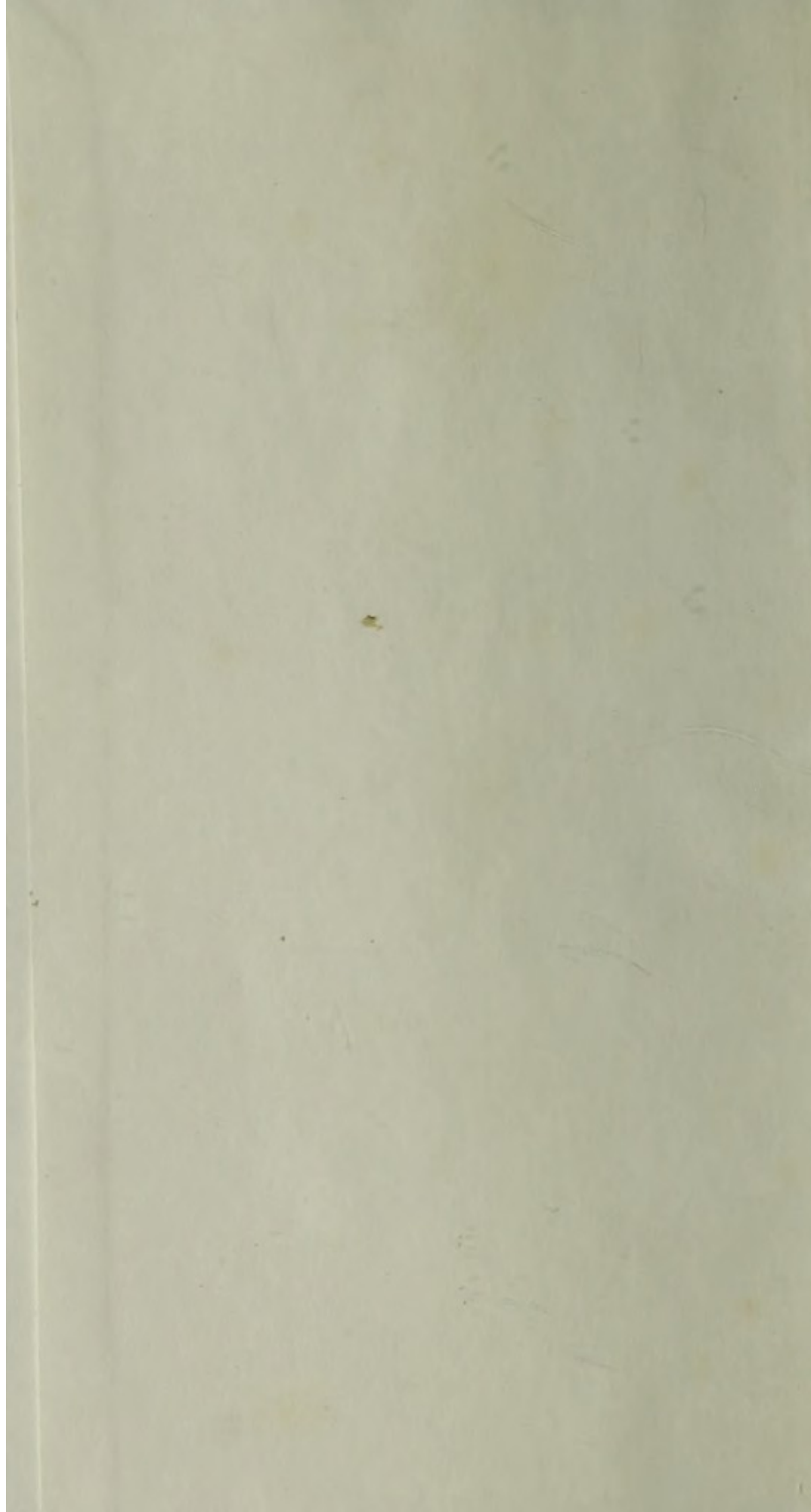
Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

ובגאונים בעל בית מאיר ומוהר"ע חייגר זל"ל. ומה שכחנו
הרבנים בעבודתם על הבדוקים ביפו, כי אם באנו לחוש
לנטיעות אין לנו אחרוג כשר" — במח"כ" לא כן הוא — כי
במקומות הידועים ומוחזקים מדור דור שאין ביניהם חשש
מורכב בעולם, וגם עתה לא נמצא בס' אף אילן אחד מורכב,
באלה ודאי אין לחוש לנטיעות שבהם — לא כן בסביבות
יפו אשר גידול האחרוגים שמה הוא מוזמן לא כביר ועוד היום
נמצאו מורכבים שמה אחרוג בלימון, ודאי שומר נפשו ירחק
מהם, גם מאילנות הבדוקים שמה מחשש נטיעות שלהם
השכיחים שמה. גם זאת ידוע כי גם הרבנים החתומים על
הכשר של אחרוגי יפו של אילנות הבדוקים, מקילים לאחריו,
ומחמירים על עצמם וקונים אחרוג לברכה מהבאי' מסביבי
ע"ה"ק לפת ח"ו.

לכן על הדר"ג לעמוד בפרץ, ולקרוב את הכשרים בלי
ספק, ולהרחיק הספיקות מעל גבולם. לא למעני ח"ו, כ"א
האמת והכדק! — ושלום הדר"ג יגדל כנה"ר ונפש מברכו
מקדש בברכת עולם מליון וירושלם ח"ו.

שמואל סלאנט (מקום חותמו)

את כל הדברים הגלויים והנאמנים האלה אמרנו עם הספר
לפקוח עינים עורות להראות להם האמת כמו שהוא למען ירעו
להבדיל בין אחרוג לאתרוג, בין האתרוגים הגדלים ביער במצב
דפראי והיערים, ובין האתרוגים הנלקטים מבין אילני האחרוג
אשר נמצא בהם רבים הנראים מירכבים, והאחרים אשר אינם
מורכבים המה כלי תפונה שתילים ממורכבים. והאיש הירא
דבר ה' אשר ירצה לברך על פרי עץ הדר יברור לנפשו את
אשר יבחר, והיה זה שלום מאהנו

בנימן בינש בהרב הגאון מוהר"ר שמואל סלאנט נ"י
יהודא ליב בהרב הצדיק המפורסם מו"ה יוסף זונדל זלה"ה.

לכן מלאחי מחייב להאריך מעט אף במקום שהיה ראוי לקצר
 יען כי אחשב כנוגע בדבר, כי בני ה' יקר המופלג ושנון מו"ה
 בלימון בינש שי' הוא סוחר מאתרוגים (הכשרים בלי שום
 חשש ופקפוק כלל) הבאים מסביבות לפת מהגנות אס-אל-
 פחם וכדומה המוחזקים משנות דור ודור מזמן מרן הרב"י
 וחביריו אשר היה בלפת, כי הם כשרים בלי שום פקפוק.
 ונוסף לזה בשנה זאת כאשר הוברר הדבר אשר בגנות סביבות
 העיר יפו הגדלים שמה אתרוגים זה שנים אחדים ונמלאו שמה
 אילנות הרבה מורכבים אתרוג בלימון (לוטרין), ולכן שלחנו
 מפעם"ק שלשה אנשים ת"ח מובהקים היודעים בטיב הארץ
 היטב ויראיה' באמת, ובדקו כל הגנות סביבות לפת אח
 כל אילני של פרי עץ הדר בעיון יפה עד שרשם. הנה ראו
 שאין שום חשש הרכבה בהם כפי התעודות אשר עיני הדר"כ
 יחזו בהם ציד בני שי'. — לא כן האתרוגים הגדלים בסביבות
 העיר יפו, אשר כבר אחזק ריעותא כי נמלאו שמה אילנות
 מורכבים אתרוג בלימון. ואחר הבדיקה אם כי יש שמה גם
 אילנות הרבה באינם מורכבים, אך מי ינבא ומי יהיה ערב
 בדבר כי הגוים הלוקטים מפרדסים שלהם יראו מלערוב אלו
 עם אלו וגם שמירה אינו מועיל בהם, כי אחנו המדע אשר
 בעת שהולכים כזה מאחב"י יחד לאיזה כפר לעשות שמה
 שמורה לחג המלות משעת קלירה, ועיניהם על דרכיהם,
 בכל זאת כבד מאד לשמור שלא יערבו הגוים חטים ישנים חוץ
 העומרים הנקלרים לשם מלוא, אשר זה נעשה ביום אחד
 הקלירה והדישה. וכ"ש בלקיטת האתרוגים אשר יארכו ימי
 לקיטתן שאין לקיטתן כאחת, ודאי איבא למיחש טובא לזיוף
 ועירוב. זאת ועוד כי רבים מפקפקים ואומרי' כי יש לחוש
 מאד על השתילים ונטיעות הנלקחים מהאילנות המורכבים
 שמה אתרוג בלימון, ובזה אין שייך בדיקה. אם כי הגאון
 מוהר"ז מרגליות ז"ל דעתו להחיר בזה, אולם רבים החולקים
 עליו, ה"ה הגאון מוהר"ל מפלאנק ז"ל בחשן' בגדי ישע,

דכוללות אשכנזים פרושים פעה"ק ירושלם ת"ו.

נאם יעקב יהודה לעווי

נאם יעקב צמו"ה משה זלה"ה

נאם מרדכי צמה"ה ארי' ליב זל"ל (מקום חותם בד"ס הי"ו)

ראה ראייתי את אשר כתבו הרה"מ בד"ס החתומים למעלה הכל בצדק
ובמישור דברים אמיתיים אשר כולנו ידענו כי האנשים האלה עוזבים השנים
ה"ה הרבני מו"ה יהודה ליב סלאנע נ"י בהרב הנדיק המנוח מוהר"ר יוסף
זוגל זל"ל, וה"ה הרבני מו"ה ציימן ביגש בהרה"ג מוהר"ר שמואל סלאנע נ"י
המה יראים ושלמים, וזה חזקהם לעסוק פה מכמה שנים במסחר וקנין עם
האחרונים הכשרים ומוחזקים מקדמת דנא צלי שום פקפוק וגדולה חזקה כו'
כאשר יודעים כולם מגדולי הדור נדיקים אמיתיים זי"ע אשר מעולם החזיקו
באותן הגנות, אשר המה קונים האחרונים שלא יש בהם שום נדנוד פקפוק
וחשש כ"ש עליהם ומעולם לא נשמע עליהם שום דבר. ומלבד אשר בעוה"ר
בדור השני הזה כל אחד ואחד פותח פיו להוציא דבה אשר ייטב לפניו. לכן
מבקשים הרבנים הנ"ל להגיד קושט אמרי אמת לאמיתו. הטיבו אשר דברו
הרבני' בד"ס דברים אמיתיים! כי המה מוחזקים מכבר וחלילה לחוש בזה שום
חשש כלל וכלל. — וכן בדבר האחרונים בלתי פייטמות מתחלת בריוחס,
על זה העידו גדולי מופלגי תורה שכן הוא אמת לאמיתו. לכן כל הרואה לקנות
למנוח אחרונ' יבא ויזכה, ואל ישע לדברי שקר המוציאים דבה אם להרויח
תמון שאינו שלהם אם נחמת קנאה וסנאה. רק ישמע לקול המדברים באמת
ובתמים כנים ואמתיים צרורים וצלולים. והאל האמת יטה לבבנו ללכת בנתיב
האמת. דברי המדבר בצדק יום הנ"ל הבעה"ח

מאיר אויערבאך.

העתק מכתב הגאון הרש"ס שליט"א בדבר הכשר אחרוני, אם אל פחם
אשר שלח להגאב"ד דעי"ת קאוונא שליט"א.

בעז"ה.

כסא כבוד ינחל מע"כ ידי"ה וידי"כ עוז הרב הגאון

הגדול פאר הדור כו' כו' מוהר"ר יצחק אלחנן נ"י

האב"ד ור"מ בע"ת ק"ק קאוונא יע"א

ורב שלום לו ולתורתו. —

אחדש"ו. לאשר כבודו הרמה היה הראשון אשר החשור
בחיבת פירות הארץ, ונתן לבו לפקח על האחרונים
הנשלחים מארץ ע"פ חולות שלא יהיה בהם שום חשש הרבה.
לכן

והנה פהאום יצא חתימתו בהסכם על הפסק ב"ד הנ"ל ונחתם
בראשון לראשון תרל"ח. ההסכמה הנ"ל אשר יחתמו עליה
יושבי ירושלם אשר שמעו את ההיפך מפי הנאון מהרמ"א ז"ל
בעת היה בבריאוחו — הרפיוסה תגרי יפו ועליהם
בנו דיק להבשיר אתרוגי יפו הכדוקים — ואין איש מיושבי
עה"ק (זולת תגרי אתרוגי יפו) אשר יקבל עליו אחריות
ההסכמה הנ"ל.

העתק דברי הכשרים אשר הוציאו לאור מחקד הרבנים הגאונים י"ו על
אתרוגי "חס-הל-פחם" וספינותיה.

פרי הארץ

קו ש ע דברי חמת ניתן ליכתב, כי האתרוגים הנשלחי
מפע"ק ת"ו מאלה ה"ר בנימן בינש סלאנט נ"י לשותפו ה"ר
יהודא ליב סלאנט נ"י אשר הוא כעת בחו"ל לרגל העסק הלו,
המה מגידולי ארץ הקדושה וממקומות הידועים ומוחזקים
בבשרות שאינם מורכבים כלל. ולאשר כי ה"ר יהודא ליב הנ"ל
רואה לפחות בעריעסע את התיבות אתרוגים הבאים מחומים
מפע"ק בכדי לחלל אותם מחדש כראוי, והוא יחוס אותם
אח"כ בחותם שלו. ע"כ לאססודי גבבא קאחינא ולהודיע קושע
אמרי חמת כי השותפים טובים השנים הנ"ל המה יראים
ושלמים וגאונים עם חלקים ואדם, וכל התיבות אשר יהיו
חומים עם חותם ה"ר יהודא ליב סלאנט הנ"ל כאלו, המה
חומים עם חותם הד"ר דפס בלי שום פקפוק.

וכמו כן יכולים לפמוך על האנשים הנ"ל בענין
האתרוגים בלתי פיעמות אשר המה שולחים, כפי שנתודענו
בבירור מאנשים ח"ח מפורסמים אשר היו בעלמם בהפרדסאוו
וראו בעיניהם אשר הרבה והרבה נמצאים בארה"ק אתרוגים
בלתי פיעמות אשר המה דרך גידולם ומתחלת בריותם הכשרים
כפי הדין. ולראי' בעה"ח בחדש תמוז תרל"ז, אכתנו בד"ר

דכוללות

להחזיר אך ורק בעד הון רב ולא יכלו להוציא ממנו לכן הוציאו
 ריבון על האחרונים למען לא יקנו ולמען יהיה מוכרח למכור
 בגן לישראלים והחכמים הגוי ולא ראה בשום אופן למכור
 ומזה נתחזק הריבון. אולם אחינו בני ישראל הספרדים בעבריה
 שחקו ע"ז וקונים ממנו האחרונים למצוא, ושאר הגמות
 מוחזקים במסורה מלבד מה שמדברים על הגנים האשכנזים
 שהמה בקיאים בהיכנה. עוד יש כמה וכמה האומרי' שכאשר
 נטעו הגמות נטעו עיקרי אחרונים מאי קוהפו וכו'. והאחרוני'
 שישלחו למצוא מהכולל הוא רק מהמקומות שמוחזקי' בבירור
 ובמסורה משנים קדמוניות. ועוד הוסיף הרב הגאון הג"ל
 דברים אשר אין מהצורך להעתיקם פה.

מכר אלה יראה הרוחה שאחרוני ארץ ישראל הגדלים
 בגמות הערבאים מכבר המוחזקים המה באמת אלו
 האחרונים שהמה במסורה, ועל השאר יש חשש:

וכדברים האלה העידו עוד הרבנים הגאונים מאה"ק
 מעיר לפת, וסרס הגאון הגדול ר' שמואל
 העליר נ"י העיד על האחרונים ששלח הוא מהכולל שהמה
 ממקומות המוחזקים בכשרות ממאות שנים, ומשם לקחו
 הקדושים הראשונים אחרונים לזרעה, וכן מאלו ועד עתה
 מזרכין עליהם בכל שנה:

ע"כ העתקת דברים מהם' היקר "נפש חיה" להגאון קאלי"ש שליט"א.

מכל אלה המעשים הגלויים והידועים לא רצה הגאון
 המובהק המפורסם מו"ה מאיר אויערבאך להסכים על דבר
 הפסק מהבד"צ, ונהפך הוא כי ערך מכתבים ערך להגאון
 הפובהק מוהר"ר חיים אליעזר וואקס שליט"א שלא ימכור מן
 האחרונים אשר שלחו תגרי יפו. וע"כ הפסק ב"ד הנ"ל הנכתב
 בחדש רחמים בשנת תרל"ז לא ראה אור.

האמנם בסוף חורף דנא כאשר בעוה"ר גברה החולי על
 אדמו"ר הגאון מהרמ"א זלה"ה עד אשר דבר לא היה לו בשום
 עסק וענין כלל וכלל כאשר יעידון כל תושבי עיר הק' ת"ו—
 והנה

המודבר בלדקה רב להושיע . באחי עה"ח יום כ"ב שבע
חל"ז לפ"ק .
מאיר אויערבאך

ואלה דברי הרב הגאון הנ"ל האחרונים על דבר החקירה
והדרישה מאיזה מקום ליקח נטיעות להגנות ומאיזה
מקום ישלחו אחרונים למלוא .

החיים והשלום וכל טוב סלה לכבוד ידיד נפשי ורב חביבי
ה"ה הרב וכו' מו"ה חיים אליעזר וואקס נ"י האב"ד
דק"ק קאליש יברכהו ה' מליון .

אחד"ש העוב באהבה . הגה בשבוע העברה כחבתי לכ"ח
נ"י בדבר האחרונים מקור הנה בא אל-פחים

(הוא לשון אשכנז האם מפחים) הוא כפר מהלך יום אחד
משכם עד לפת ח"ו . ושם יש גנות ופרדסים הרבה כי מסוגל
האדמה לגדלם , ואמרו לי אם היה מגדל כל האחרונים
הנמצאים שמה בפעמות היה יכול למלאות הרבה , הגנות
האלה הנה במסורת מדור אחר דור שלא נמצא בהם מורכבים
כלל וכלל לא . וכן העיד זה יוחר משלשים שנה רב גדול ולדיק
זקן נכבד שאלו הגנות מוחזקים הנה מדור דור ביתרון הכשר
ובמסורה , גם בעיר שכם נמצא ומוחזקים אבל לא הרבה .
ובכפר "נלרא" מהלך חלי יום משכם , וכפר "אלמא" רחוק
מלפת ח"ו ערך שבעה שעה נמצא אחרונים , וכן כפר חיטא
נקרא חיטין נמצא אחרונים וכולם במסורה . עוד יש גן אחד
סמוך לעבריא נקרא "בוסטאן אל יהודי" ועל אלה יש ריבון
וכפי דברי רבים באו הדברים במרמה , כי הגן הזה נטעו
יהודים בזמן הרב המנות מוהר"ר ישראל זצ"ל בעל תקלין
חדתין , ומסתמא נעשה ביתרון הכשר עלהיו"ט כידוע ששמעו
אנשים שחיו בזמן הנזכר ואח"כ כשהיה הרעש הגדול ר"ל
שנת חק"ל פעמים בלפת ועבריא ואח"כ נחרב הישוב מאחינו
בני ישראל שמה מילידי אשכנז (כוונחו שרק ספרדים נשארו
ולא אשכנזים) החזיק בגן הנזכר ישמעאל עז פנים ואחר כך
כשנחיישנו חבנו אחינו הגן הנזכר , והישמעאל לא רצה
להחזיר

ורבים ונכבדים מגדולי הלדיקים וגאולי הדור החמירו מאלו
 שלא לזרז עליהם, ועשה בדורינו קמו כמה וכמה גדולי הדור
 לאסור אותם ולעומת זה ילאו רבנים מובהקים להחירם לכתחיל
 ואחפלא מאד מה ראו על ככה להוציא דבה על אחרוגי ארץ
 הקדושה הבאים במסורה ימים רבים, ומעולם לא נשמע שום
 דבה ולעז ושמץ דבר עליהם, כי מוחזקים מכמה וכמה מאות
 שנים לזרז עליהם ומעולם לא פקפק שום אדם עליהם.
 והמה קראו חגר עליהם מחשש ספק ערלה אשר ממש לחוק
 הוא לכל משכיל על דבר, כי נודע וגלוי לכל שהפירו' הגדלים
 במחוז ארץ הקדושה יגיע עד חמשה או ששה שנים אשר ישא
 פירותיו אחרוג ממש, ואין בזה שום חשש כלל וכלל לא.
 בפרט כי אחינו בני ישראל מטפלים בזה, ואף נדנוד כ"ס בזה
 כלל אין לחוש. ואני לא באתי לידי מידה הזאת להכניס א"ע
 בחגר הזה, וכך קבלתי מאבותי ג"ע ללכת הלאה בענין הנוגע
 לכלל כי תורת כל אחד ואחד בידו. אפס עתה נדרשתי בעתיר
 דברים מכבוד הרבנים הגאונים שליט"א להגיד יוסר דברי אחת
 לאמיתו מבלי שום נטיח דעת, מאלתי א"ע מחויב בדבר להגיד
 ישרם ותומתם של אחרוגי אה"ק תוצ"א. ובודאי האמת
 הברור כללית השמש בגבורתו בלי שום נד, שחיובא רמיא
 על אחינו בני יושבי חו"ל לשמוע להוראת גדולי הרבנים שיחיו
 שלא לזרז על אחרוגי קורפו צאס ישיג אחרוג אשר ממקום
 קדוש יהלך מאחרוגים הגדלים באה"ק ח"ו שזה פשר אליבא
 דכ"ע. ואיך יש בהם ספיקות טובא. ואשרי הזוכה לזרז
 בשמחה וטוב לב על אחרוג כשר וחלילה חולין הוא לכל בר לבב
 לבזות אף אפס קלהו לאחרוגי אה"ק שהמה כשרים לוחיקים בלי
 פקפוק ונזכה ונחיה לזרז על פרי עץ הדור :

**ואיסורא רמיא עד המברכים עד
 אתרוגי קורפו.**

(עוד שם בתשו') **ורק** אחרוני ארץ ישראל המה מוחזקים
 בכשרות ע"פ מסורת משנים קדמוניות
 ע"פ גדולים ולדיקים . וגם כפי המבואר מחשיבת הגאון
 מפלאלק הנדפסת בס' בגדי ישע כתב וז"ל דאין לעמוד על
 ביכור הכשר האחרונים זולת הגדלים ביער מחמת העדר
 חשיבותן מסתמא לא יעריחו להרכיבם והנה בארץ הקדושה
 כל זמן שישראל בתוכה המה ראו וידעו שהאחרונים כשרים
 המה וילאו ידי ברכה :

(עוד שם) **וגם** להעיד על אחרוג שהוא מוחזק בכשרות בלתי
 אפשרי רק על מקום שדריש שם משנים
 קדמוניות גדולים ולדיקים המעידים על זה וכאשר מבואר
 בתשו' הגאון מפלאלק הנדפסת בספר בגדי ישע .

(עוד שם) **הבבלי** דלדינא במקום שאפשר להשיג אחרונים
 מארץ הקדושה שיבאו ע"פ הכשר מרובים
 וגדולים בארץ הקדושה בודאי חין לברך על אחרוג קורפו :

וק"ו בן בנו של ק"ו לאחרוני יפו אשר המה גרועים
 מאחרוני קורפו כנ"ל . —

העחק דברי האגרות אשר שלח כבוד הרב הגאון המובהק
 ומפורסם מוהר"ר אויערבאך זצ"ל ראב"ד דעה"ק ירושלם ת"ו ,
 להגאון המפורסם וכו' מוהר"ר חיים אליעזר וואקס ג"י האב"ד
 דק"ק קאליש הנדפסים בס' נפש חיה הנ"ל .

ואלה דברי האגרת הראשון אשר שלח אלי — בעז"ה את
 קול אחינו בני ישראל יושבי חו"ל הקשבתי ואשמע
 הקטוגוריא אשר נתרבו בין גדולי ישראל ורביהם שיחיו בדבר
 האחרונים אשר מני אז לקחו מאחז"י ללאת בהם ידי חובת
 מצוה . אף לכתחילה מהאחרונים הבאים מאיי קורפו ונודע
 וגלוי לכל החשב שיש עליהם כי המה מורכבים , ולכתחילה
 כמעט רוב גאוני הדור שלפנינו אסרו אותם לברך עליהם .
 ורבים

מכל אלה יראה כל ירא וחרד לדבר ה' כי גם האחרונים
מהגנות ביפו אשר נוסעו באלו השנים, גם המה בכלל
האיסור ועוד יותר מאתרוגי קורפו אחרי שאין להם לא
מסורת ולא חזקה בשרות כנ"ל.

(עוד שם בתשו' הנ"ל) **דהנה** מלינו עוד שינוי באתרוגי
ארץ ישראל מאתרוגי קורפו
שאתרוגי ארץ ישראל רוצה דרוצא נועים לאודם ואתרוגי קורפו
נוטה לגעל ממש כמו לימון, ומלאתי בחשובה מבית מאיר
שביא לקמן שהוצא לו אתרוג מקורפו ולא רצה לדרך עליו
שנודע לו שיש חשש על אתרוגי קורפו וכחז שחף שקודם
שנודע לו שיש חשש על אתרוגי קורפו נכנס בלבו חשש וספק
מחמת המראה וכחז שם וז"ל ועיקר מה שהביא אותי לספק
זהם מפני השמנות שבמראיהם שכולם כאחד אין להם מראה
אתרוג המוחזקים דהיינו קלח עינקעל געל הנוטה קלח למראה
אדמימית ואלו כולם היינו הקארפיר מראיהם ליכע געל
שהוא מראה לימון בעינא יעו"ש.

וזה בעלמנו ההפרש בין אתרוגי קורפו לאתרוגי ארץ
הקדושה:

ואנחנו נוסיף כי זה ג"כ ההבדל בין אתרוגי יפו
לאתרוגי אס-אל-פחם.

(עוד שם) **הבדל** דאף מלד הסימנים אתרוגי ארץ הקדושה
עדיפיה יותר מאתרוגי קורפו, אך
העיקר שאתרוגי ארץ הקדושה מוחזקים
בכשרות והמה כשרים אף בלי סימנים,
ואתרוגי קורפו המה להיפך מוחזקים למורכבים בחשבות.

ואנחנו נאמר וכמו בן אתרוגי יפו באתרוגי קורפו.
עוד

לאו דאורייתא ולא נזכרו בשום מקום בש"ס ומן הדין דינו של
 אחרוג זה כדין עוף טהור שנאכל במסורת ע"כ אותם הבאי'
 מיענעו שמסורת בידינו מאבות אבותינו ורבותינו חכמי
 הלרפתי אשר מעול' יושבי מדינת אשכנז ילאו ידי חובתם
 באחרוגי' הבאי' מיענעו הן המה הכשרי' ואינו לריך לשום
 סימן והגאון מהר"י פאדווא ז"ל לא בא אלא להודיע סימני
 האחרוגי' ההמה כדי שאם לא ימלאו בהם אותם הסימני'
 נדע שאינ' מאות' שמסורת בידינו אצל הבאי' מודאי מאיים
 אחרי' אפילו יש בהם אות' הסימני' אין ראיה שאינ' מורכבי'
 וסיים דהעולה מזה כל האחרוגי' שאינן מיענעו אין ליקח עלי
 כתב הכשר שיודע המעיד שאינן מהמרכבי' ואין לסמוך על
 סימני'. עכ"ד החתם סופר :

וא"כ ניחא דברי הר"י פאדווא שאף שהוא נתן סימנים הוא
 רק לאותם שמוחזקי' בכשרות אצל הבאי' ממוחז פוליא
 שמסופקים בהם אם המה כשרים לא מהני שום סימן וגשאר
 בספיקן ומזה ראיה גדולה לדברי החתם סופר .

(עוד שם באותו סי') **ועתה** נדבר מאחרוגי' א"י כיון שהוא
 במסורת כשר ומעידין עליהם
 גדולי ישראל שהמה כשרים ע"פ הדין בודאי אין להשגיח על
 שום סימן אף אם מנגד לזה , אף שבתשובת מהר"י פאדווא
 כתב דסימנים אלו מובהקים לאחרוגים הגדלים אללם וכפי
 דברי החתם סופר ע"כ מיירי באחרוגים ה מוחזקים
 בכשרות דעל אחרוגים שאינן להם חזקה
 בכשרות לא מהני סימן כלל , מ"מ כבר ביארנו
 לעיל שסימנים של הר"י פאדווא קאי רק על מקומות שלהם
 אצל בשאר מקומות אין ראיה מסימנים אלו להרכבה דשמא
 המין הוא כך כדברי הרמב"ם בכלאים דיש כמה מינים ששוני'
 זה מזה במין אחד והכל מין אחד וכאשר הבאתי מתשובה
 הנדפסת בבית מאיר שכתבו כדברים האלה :

תשובה הנה הר"י פאדווא הוצא בחשובת רמ"א בסימון
קכ"ו הביאם המג"א בסי' תרמ"ח ס"ק כ"ג כתב
דאחרוג המורכב מלימון ואחרוג פסול, ויש בו ג' סימנים
שהמורכב חלק בלא בליטות והעוקץ בולט והמוץ רחב והאחרוג
שאינו מורכב בליטות קטנות בכל גופם וגובה להם והעוקץ
שוקע והקליפה רחבה והחור קצר והוא כמעט יבש, וסימנים
אלו מובהקים לאחרוגים המורכבים הגדלים אללינו אבל במחוז
פוליא באים אחרוגים אשר אנחנו מסופקים בהם אבל לא
יוכלו להביא אליהם כי רב ממכם הדרך וכו' ע"כ ובע"ס כתב
עוד סימן שאחרוג הגרעין זקוף לאורך האחרוג ובמורכב
מושכב לרוחב האחרוג עכ"ד המ"א :

והנה אחרוגי קורפו הרגילים אללינו קלחם יש להם בליטות
וקלחם אין להם בליטות הגרעינין רובא דרובא מונחי'
לרוחבם בדרך המורכבים העוקץ רובם בולט והקליפה ג"כ
אינה רחבה כ"כ ואחרוגי ארץ הקדושה ג"כ מקלחם יש להם
בליטות ומקלחם אין להם וגם העוקץ ע"פ רוב אינו שוקע אך
הקליפה רחבה הרבה יותר מאחרוגי קורפו והמוץ שלהם מעט
והגרעונים רובא דרובא מונחים זקיפים לאורך האחרוג וגם
לאחרוגי ארץ הקדושה יש הכשר מרובים וגדולים מארץ הק'
שהמה מוחזקים בכשרות ובאחרוגי קורפו כמעט אין הכשר
כלל ועל ההכשר המוצא קשה לסמוך מכמה טעמים כגודע
לעיל. ועתה נעיין לענין דינא ;

הנה גוף דברי הר"י פאדווא אינם מובנים דמתחלה נתן
סימנים בהם ואמר כי סימנים אלו מובהקים המה
ואח"כ כתב שיש אחרוגים אחרים שהמה מסופקים בהם וקשה
ביון דר"י פאדווא היה נותן בהם סימנים א"כ אפשר להכיר
בין מורכב ובין אינו מורכב ומדוע הוי ספק .

אך כפי המבואר בשו"ת חתם סופר בא"ח בסי' ר"ז דאין
לסמוך מהדין על סימנים מאחרוגים כי כל אלו הסימנים
לאו

את כל דברי האמת האלה, גלוי ומפורסם פעה"ק ת"ו, וגם מגדולי וגאוני אחינו בחו"ל לא נעלמה! — יעיד כבוד הרב הגאון המובהק ומפורסם מוהר"ר חיים אליעזר וואקס נ"י האב"ר דק"ק קארוש יע"א, אם לא קיבל אשתקד מכתבים רבים מכבוד הגאון המפורסם מוהר"ר מאיר אויערבאך זצלה"ה האב"ר דעה"ק ת"ו אשר הזהירו לבלי קחת מאחרוני עה"ק יפו ת"ו, והודיע לו את כל פרטי חששי ההרכבה אשר על האחרונים שמה. גם הרב המופלג וכו' מוהר"ר זלמן לעזריה מרבני בודק' הגנות בעה"ק יפו ערך אשתקד מכתבים להגאון הנ"ל, וכו' הודיע קושט דבר אמת כי ביפו רבו המורכבים וכל הנ"ל. —

והנה הרב הגאון וכו' מוהר"ר חיים אליעזר וואקס שליט"א אשר קיבל ע"ע עבודת הק' לעזר ולהועיל לבני ארץ הק' ת"ו ויחאמץ לקרב התועלת לבני כולל וזארשא היושבים בערי הק', וע"כ עושה מסחר וקנין באחרוני אה"ק, וסחרה ליושכים לפני ה'. — ובספרו היקר "נפש חיה" העלה בטוב מעם ודעת לאסור את אחרוני קורפו לברכה, במקום אשר ימצא שמה אחרוני א"י המוחזקים בכשרות ובמסורה מדור דור.

ולמען יראה הקורא כי כל המעלה והחשיבות והכשרות אשר באחרוני ארץ הק' המה דוקא האחרונים הגדלים בפנים המדינה במצב היערי כגנות אס-אל-פחם והסכיבה, לא על הגנות של בני אירופא אשר בעה"ק יפו ת"ו — הנני ללקט באמרים מספרו המהודר ולהעתיקם פה לפני אחינו אשר לא ראו את היבדור הנ"ל. —

(נפש חיה סי' א') **שאלה** במקומות שנמלאו אחרונים מארץ הקדושה אשר המה כשרים ע"פ מסורת שמה אחרונים הראוים לברכה ואינם מורכבי' אם מותר ללחם לכתח' באחרוני קורפו ולכרך עליה'.
השובה

"חלמא-אל-שעייב" ובכפר "חיטין" נאלרא" וכן הגנה הסמוכה
לע"ה"ק עבריא ח"ו. וסבבו שמה בכל הגנות הנ"ל והפרו ובדקו
ומלאו כי כל הגנות הנ"ל המוחזקים בכפרות מאז דור אחר
דור על פי המסורה מהרבנים הגאונים מאז זי"ע"ה, הגמו
כן עתה בלי שום חשש הרכבה כלל וכלל. באופן שגם החשש
שחששנו על אחרוני עה"ק יפו גם על הבדוקים אולי המה
שחילים מאילני מורכב כמצואר יולא בחוות דעתינו אשר ילא
מאחנו על אחרוני עה"ק יפו כנ"ל. הנה בכל אלו המקומות
הנ"ל אין בהם שום חשש כלל וכלל, כי בכל המקומות הנ"ל
לא נחפשנה חכמת ההרכבה ואינם יודעים ממנה, כי לא
נמלא שמה אף אילן אחרוג אחד מורכב, וגם רחוקים המה
מכל חכמת ההרכבה. ואנחנו בד"ס הח"מ קבלנו קבלת עדות
הרבנים הנ"ל ככל הנ"ל. וכל הקונים אחרונים מהגנות הנ"ל
יגיל וישמח כי אין בהם שום חשש הרכבה בלי שום שמץ
פקפוק כלל וכלל, וכאשר ידועים המה על פי המסורה דור
אחר דור מכל רבני וגאונים אה"ק הראשונים כמלאכים זי"ע"ה.
כמו כן העידו הרבנים הנ"ל אשר האחרונים הגדלים בלתי
פיטמאות בכל המקומות הנ"ל ראו בעיניהם שהמה מגידולם
ומתחלת צריותם בלתי פיטמאות כי ראו שמה על האילנות
הרבה והרבה אחרונים קטנים כאגוז וכפול ועוד יותר קטנים
מזה. וכבר היה ניכר הגומא במקום הדד כפי הסימן המזכר
במג"א סי' תרמ"א סק"י בשם הרב המבי"ט ז"ל. ועל דבר
אמו"ן באנו עה"ה היום י"ב אייר תרל"ח פעה"ק ירושלם ח"ו.

נאם בנימין באמו"ה שמואל זלה"ה (שהיה אבד"ק סטופן).

נאם יעקב באמו"ה משה זלה"ה.

נאם יחושע בללאל באמו"ה מהרי"ק זלה"ה אבד"ק מאלטש.

זהגנות בכפר "חיטין", ובדקנו את כל האילנות וחפרנו את כל שורשם למטה בארץ, ולא מצאנו בהם שום סימן הרכבה בהסימנים אשר נראו לנו באיזה גנות בעה"ק יפו ת"ו, ונהפוך הוא כי כל הענפים אשר יכו השרשים העמונים בארץ המה ענפים מאחרוג ולא יש עליהם שום שמץ חשש ופקפוק כלל, יען כי לא מצאנו בכל אלו המקומות אף אילן אחרוג אחד מורכב כלל וכלל. וזולת זה לפי הנראה אשר בכל המקומות הנ"ל רחוקים המה מאד מכל חכמת ההרכבה אף בשאר אילנות, וע"כ כל הגנות הנ"ל בשרים המה בלי שום פקפוק, ואין עליהם שום נדנוד דיבור הקל כלל וכלל, וכאשר המה מוחזקים בתכלית הכידור והכשרות מכמה מאות שנים. וע"ד אנו"ך ח"ש בחדש מרחשון שנת תרל"ח לפ"ק.

נאם שמואל מוני' צמו"ה אברהם יצחק ז"ל   נאם שלמה זלמן לעווין.
נאם יואל משה צהר"ס ז"ל.

ואלה דברי הבר"ץ הי"ו

אנחנו בד"ץ הח"מ אשר נבחרנו לקבל עדות הרבנים ה"ם הרב המובהק מוהר"ר שמואל מוני', והרב מו"ה שלמה זלמן לעווין, והרב מו"ה יואל משה שאלאמאן. והמה אשר נבררו ונשלחו לנסוע ולסבב בכל המקומות הגדלים שמה אחרוגים לבדוק אותם. ובקיץ העבר נסעו לעה"ק יפו ובדקו שמה את כל האילנות, ואחרי שקבלנו עדותם עוד בקיץ העבר, כתבנו וחתמנו את חוות דעתנו על אחרוגי עיה"ק יפו בחדש אלול העבר, ומשם בארה. — והנה אחרי חג הסוכות העבר נסעו עוד הפעם הרבנים הנ"ל לכל המקומות אשר המה בפנים הארץ המוחזקים מאז בכשרות על פי המסורה, וכחיום קבלנו עדות הרבנים הנ"ל על אלו המקומות והעידו בפנינו ושמענו מפייהם בחזרת עדות גמורה, כי אמנם כן כי בדקו את כל הגנות בכפר "אס-אל-פחם" ובכפר אלמא

מדור דור בחזקת כשרות, ואבותינו הראשונים כמלאכים אך
מהם לקחו לעבוד את אלקינו בשמחת חגם, בכל זאת הששו
רבים מיראי ה' אולי הזמן החדש הזה הביא גם שמה את נגע
ההרכבה, כי על כן הסכימו רבני וגאוני עיר הק' ירושלם ת"ו
לבקש מאת הרבנים המופלגים אשר כבר בדקו את גנות עה"ק
יפו ואשר כבר למדו את כל פרטי ההרכבה וסימניהם, לתור
את הארץ ולבדוק את כל גנות ערי הק' "אם-אל-פחם",
"עלמא", "נאצרא", "שבריא וכו'". והמה קבלו עליהם את
העבודה והשלטול הזה. ואחרי חג הסוכות שמו לדרך פעמיהם
סבבו את ארץ הק' חקרו ובדקו את כל הגנות (*). ובשובם
אל העה"ק ירושלם ת"ו הביאו את כל חקירתם ובריקתם לפני
הבד"צ הי"ו — והננו להעתיק פה דברי הרבנים הבודקים יצ"ו,
ודברי הבד"צ יצ"ו. —

אנחנו הח"מ אשר נבחרנו מאת רבני וגאוני קרתא
קדישא ירושלם ת"ו לבדוק את כל גני ארה"ק המגדלים אחרוגי'
ואחרי כי ילא הלעז על אחרוגי עיה"ק יפו ת"ו כי נמלאים
שמה אחרוגים מורכבים, ונסענו שמה קודם חג הסוכות
ובדקנו שמה את הגנות, כאשר הבאנו את כל פרי חקירתינו
משמה לפני בד"ץ פעה"ק ת"ו. והנה אחרי חג הסוכות שמנו
פענונינו לבדוק גם את הגנות המוחזקים מאז בכשרות, כגנות
"אם-אל-פחם" וכדומה, ונסענו וסבבנו בכל המקומות הנמלאים
שמה אחרוגים. — והננו להגיד כעת קושט דברי אמת כי
באמת נפלאו הגנות האלו למאד מאד! כי בדקנו את כל
הגנות הנמלאים במסיבי "אם-אל-פחם" וכן הגנות בכפה
"אלמא-אל-שעוב", וכן הגנה הסמוכה לעה"ק טבריא ת"ו,
והגנות

(*) החפץ להנות מעוב הארץ ולידע את כל סיפור נסיעתם וסבובם
את ערי קדשינו, ימלא נועם לנפשו בסיפור "מסע בארץ הנבי" הגדפס
במכ"ע היקר "יהודה וירושלם".

לזויערבאך י"ו. וע"ד אמו"ך זאנו על החתום ועל הגלוי פה
עיה"ק ירושלים ת"ו זח' רחמים שלח זכירת"י לך חסד לפ"ק :

נאם בנימן בא"א מ' שמואל ז"ל שהי' רב בק' שטופין בעהמ"ס שארית בנימן
נאם יהושע בצלאל אבד"ק מאלטש בעהמ"ס משכן בצלאל
נאם יעקב במהו' משה זלה"ה אבד"ק מאפעלע

(מקום חותם בד"ל הי"ו) .

הפסק ב"ד הנ"ל הובא למראה עיני כבוד הגאון המובהק
ומפורסם מהרמ"א זלה"ה לחזות דעתו גם הוא , לא רצה
להסכים לזה , באמרו אחרי כי הגנות החדשים האלה לא היה
להם הזקת כשרות מעולם , ונהפוך הוא כי אתחזק איסורא
אחרי כי נמצאו שמה אילנות המורכבי' , וע"כ לא רצה להכשיר
גם את הבדוקים כי אולי המה שתילים ממורכבים אשר לזה
לא יועיל שום בדיקה . והגאון הגדול המפורסם מהר"ל מפלאצק
בעהמ"ס גט מקושר בתשו' בגדי ישע , והגאון בעל בית מאיר
והגאון מוהר"ע אייגר זלה"ה אוסרים את השתילים ושתילי
שתילים עד דורות עולמים . וע"כ לא יצא אז פסק הבד"צ
לאור , כי הרבנים בד"ץ לא רצו להתיר כי אם בהסכמת
הגאון מהרמ"א מרא דאתרא קרתא קדישא זלה"ה .

גם כתב הגאון מהרמ"א זלה"ה מכתבים לרבני חו"ל ,
וביחוד לכבוד הגאון המפורסם מוהר"ר חיים אליעזר וואקס
שליט"א האב"ד דק"ק קאליש אשר לא ימכרו מאתרוגי יפו
הנשלחים להם אשתקד כי לדעתו פסולים המה . ופעם"ק גלוי
ומפורסם לכל אחינו אשר כל חכמי ורבני ויראי ה' בעה"ק ת"ו
לא רצו לברך על אתרוגי יפו ת"ו . —

וחגרי עה"ק יפו התחילו לטעון כי אולי גם בגנות אס'
אל-פהם ימצאו אתרוגים מורכבים . ואם אמנם כי כל איש
נבון שחק לחלומותיהם אחרי כי הגנות האלה מיחזקים המה

וכאשר שבו מעלת הרבנים הנ"ל ובאו לפעה"ק ירושלם
ח"ו, בדרו גאוני עיה"ק שלשה רבנים גדולי התורה לקבל
עדות הרבנים הבודקים ולחות דעתם לפני הרבנים הגאוני
יצ"ו. —

— וזה נוסח פסק הד"ץ יצ"ו הנכתב בחדש אלול תרל"ז —

שוב הארץ !

אנחנו בד"ץ הח"מ נבחרנו לדון ולהורות בדבר הלעז
אשר ילא על אחרוגי העה"ק יפו ח"ו מחשש הרכבה ונשלחו
בעבור זה בהסכמת גדולי פעה"ק ירושלם ח"ו שלשה אנשים
יראים בעלי מדע לבדוק את הגנות שמה בעה"ק יפו ח"ו,
ואחרי חזרתם לפעה"ק ח"ו קבלנו עדותם מה שראו וחקרו
ובדקו שמה. והיולא מדבריהם כי אמנם כן נמצאים שמה
חילנות המורכבים בעלי לימון מחוק ומגדלים אחרוגים אשר
אין בהם שום סימן להכירו לא מבחוץ ולא בפנים בחדרי
הזרע. כן הביאו לפנינו איזה אחרוגים אשר חלשום מאילנות
מורכבים ולא ניכר עליהם שום סימן. אמנם העידו שבגוף
האילן יש סימנים מובהקים ובודקים להכירו אם הוא מורכב
או לא כאשר חופרים אותו עד שורשו וחפרו ובדקו שמה הרבה
גנות ומלאות כשרים. והנה נשאר גם על הבודקים חשש חולי
המה שחולים מאילן מורכב, ובדבר הזה אין שום סימן
להכירו. ועל זה ישבנו ועיינו עפ"י דתוה"ק והסכמנו אשר
עפ"י הדין אין לחוש לזה כלל, כי אם באנו לחוש לזה לא נשאר
לנו אילן אחרוג בעולם, לכן כל אילן ואילן אשר יובדק ע"י
מומחים שאינו מורכב אין לנו לחוש חולי הוא שחול מאילן
מורכב והוא כשר לכל הדיעות בלי שום פקפוק, אך שבעת
החלישה יעמדו אנשים יראים להשגיח שלא יתערבו בהם
אחרוגים מאילנות מורכבים. כל זה הסכמנו אנחנו בד"ץ
הח"מ, ובאופן שיסכים עמנו גם הרב הגאון מוהר"ר מאיר
אויערבאך

הוא מהגנות שבדק החכם הספרדי, ומלאנו שם שני אילנות שאין בהם סימן הרכבה כנ"ל וא' שהוא בספק וא' שהוא ודאי מורכב. משם הלכנו לגן "אבו—עאהא" שבעה שתילים נושאי' פרי שאין בהם סימן הרכבה, ואך החשש הנ"ל אולי נוטעו מענפים מורכבים, ושלשה שאין נושאים פרי כלל.

יום א' פ' שופטים בקרנו את גן "חאמרי" (א') מגנות שבדקו הספרדים הי"ו) ומלאנו בו שלשה עשר אילנות עם אחרונים בפיטמאות ולא מלאנו בהם סימני ההרכבה כלל כי ניכר כי הנה שתילים אמנם נשאר החשש הנ"ל אולי השתילי' הם מאילן מורכב. אך זאת מלאנו ראינו שמה כי אילנות מאחרוני בעלאדי אשר המה בלי פיטמאות היו כולם מורכבים בלימון. ובאחדים מהם בדקנו השרשים למטה וראינו כי הענפים היוזאים מהשרשים המה לימון ונושאים פירות לימון מחוק והחכנו שני לימונים מהם.

משם הלכנו לגן "חאג'—אימחאמאד—זירבע" ומלאנו בו יותר מארבעים אילנות אשר אין בהם סימני ההרכבה, אך רובם לא עשו פירות בשנה זו. — דבר א' פלא מלאנו שמה ענף פורעאגאל הורכב בסדן אחרוג והנה הסדן הכה ענפים ואחרוג למטה מהרכבה, ולונו להגוי לחחוק הפורעוגאל. —

הפנקס הלזה כתובה מאתנו הח"מ בהיותינו בעה"ק יפו ת"ו. וח"ש בחדש אלול שנת תרל"ז לפ"ק.

נאם שמואל מוני' במו"ה אברהם יצחק ז"ל נאם יואל משה בהר"ם ז"

ויען כי הרב ר' שלמה זלמן לעווין עושה עתה מסחר באחרוני יפו הצדוקים לא רצה לחתום גם הוא, אמנם לפני הב"ד העיד גם הוא שכל דברי הפנקס אמת.

לו אמר לנו שזה כלל גדול שכל המינים מהכוג של אלו האילנות מרכיבים החמולים (היינו לימון חמוץ ופארטיגאל ופארמוטי) על המחוק היינו לימון מחוק, כי שרשי הלימון מחוק מתקיימים ומוסיפים על הפירות.

משם הלכנו לגן נעטער ("מקוה ישראל" נחלת חברת כי"ח) • וחקרנו את בן מאיר שוסטער אשר הוא עומד ומחטט באלו האילנות, ואמר לנו שמקודם הרכיבו גם הם אילנות אחרוג בלימון מחוק כפי טבע הענין, אמנם שמעו אח"כ משם הרב ראש"ל שהאחרונים יהיו פסולים לזכרה, לזאת חתרו את כל הענפים של האחרונים המורכבים, וחתתו קנו שני אילנות מאחרונים כיפו, וחתכו אותם לחתיכות קטרים ונטעו שלשה עשר אלף אילנות, ורבים הכו שורש והלמיחו בעזה"י. האילנות שקנה כיפו היו עם השורש מאילן אחרוג שאינו מורכב. — בקשנו ממנו להגיד לנו סימנים מובהקים להכיר המורכב משאינו מורכב, ואמר לנו שבהשורש למטה יוכל להכיר במראה וריח אם הוא אחרוג או לימון, ומסר לנו איזה סימנים.

ועל כולם פה א' הסכימו שבאם יולאו השרשי ענפים חדשים שקורים אותם "חאללירא" אז יוכר מעלי הענפים הנ"ל אם המה עלי אחרונים וזה סימן מובהק שהשורש הוא גם כן אחרוג, ואם השורש הוא לימון אז גם הענפים היואלים מהשרשים המה ג"כ לימון, וזה סימן שאין עליו פירכא, ובנקל נוכל להכיר עלי אחרוג מעלי לימון מחוק, וע"ז סמכנו בכל בדיקותינו.

יום ה' הלכנו עם הספרדים פעם שני לפרדס הגוי "מאלאכא" ובדקנו שמה האילנות מתחת שורשם בכל מה דאפשר ולא מצאנו בהאילנות בהם שבע במספר שום סימן הרכבה, וגשאר לנו החשש אולי המה שתילים מענפים מורכבים. — משם הלכנו לגן "מאניאכו-עלי-קאפיטאן אשר הוא

חפרנו מעט עפר והראנו להם מקום החיחוד, אז הודו ולא
בושו שהאילן הזה הוא מורכב. אמנם חזרו להתוכח אתנו
ואמרו לנו סוף סוף הלא נוכל להכיר מקום החתך, ועל כן
הראנו להם אילני-פורטעגאל אשר המה מורכבים, ואמרנו
להם שיראו לנו מקום החתך. ערחו עמלו חפשו ולא מצאו.

יאלצנו משם ונכנסנו לגן „יוסף—רוק" ראינו אילן נושא
פרי האחרונים ומלאנו בו סימן ההרכבה. עוד מלאנו אילן
קטן ואין בו פירות כי אם שנים קטנים וניכר בו ההרכבה.
עוד ראינו אילן נושא פרי ולא מלאנו בו חיתוך הסדן. גם
הענפים הקטנים אשר ילא מהשורש היה גם עליו אחרוג וניכר
שאינו מורכב (*). גם הגוי אמר שאינם מורכבים, אמנם
הבנו שכבר לקחה אצלו מהספרדים שמורכב פסול. גם על
האחרונים שראינו חיתוך הסדן כחש ואמר שזה נחקלקל הענף
מהשלג (אמנם הוא שקר גלוי כי אין שלג ביפו).

יום ד' בבקר הלכנו לגן „רומי-יוראקי", ואם אמנם כי
בהגן הזה אין בו אילני אחרונים, אך היה לנו לתועלת לבדוק
את אילני לימון-חמוץ ופארטאגאלין אשר גם המה כולם
מורכבים בשרשי לימון-מתוק, ובדקנו את כל האילנות לראות
אם יש סימנים מובהקים להכיר את אילן המורכב משאינו
מורכב, וראינו כי האילנות אשר יורכבו בעודן רכים אז בעבור
איזה שנים יקיפו הענפים את חיתוך הסדן, ואי אפשר להכיר
מקום ההרכבה וחיתוך הסדן, ואך על סימן הענפים הקטנים
כנ"ל יש לסמוך. הגוי הנ"ל אשר אין לו אחרונים וגם לא יהיה
לו

(*) הסימן המובהק בבדיקת האילן אשר מלאנו ראינו כי יש לסמוך
עליו, הוא הענפים הקטנים אשר טבעם לזמון מהשרשים אשר למטה
בארץ, אשר באילן המורכב גם הענפים הקטנים ההם ממין הלימון בטבע
השורש הטמון בארץ. אולם אילן אחרוג אשר איננו מורכב גם הענפים
הקטנים המה ממין אחרוג.

יש מורכבים , ואמר לנו שיותר קל להרכיב , אמנם יען כי שמע כי היהודים לא יקנו מהמורכבים ע"כ שחל בלי הרכבה בכלי . נכנסנו לפנים הפרדס לראות האחרונים בלי הפיעמות (בעל אדי) ואמר לנו על א' מהם שהוא מורכב על לימון חמוץ אמנם כבר עבר עליו שבעה עשר שנים וע"כ אינו ניכר עוד ההרכבה , ושאלנו אותו אם יכול להכיר בהרית של השרשים או בטעמם , ואמר לנו כי יען כי השרשים המה ממין חמוץ כמין הענפים ע"כ אינו ניכר גם צריח גם בטעם . — ראינו שמה ג"כ אילנות פורטעגאל המורכבים אשר עבר עליהם מספר שנים ואינו ניכר בהם ההרכבה כלל .

משם יצאנו וחפצנו לכוון לגן „יוסף—יוסף“ והוא אחד מהגנות המושכרים לחגרי הספרדים , וכאשר דפקנו על הדלת יצאה שפחה א' ואמרה לנו שזה עתה בא יוסף היהודי אשר שכר הגן והזהיר אותם שאם יבאו יהודים ויראו להכנס אל הגן שלא יניחום להכנס , ואחר כך המתנו עד שקראה לבעל הגן לשאול פיו , והוא אמר לנו שאין לו אחרונים , וכאשר אמרנו לו הלא השפחה אמרה לנו שיש לו אך הספרדים ליוו שלא יכניסו אותנו , אז צעק וחירף וקילל את השפחה מדוע ספרה לנו וגלתה הסוד . כאשר שבנו משם פגשנו הספרדים השומרים לעדינו , ומתוך דבריהם הבנו שכבר הלכו אל הגן של „דאבאח“ אשר היינו אחמול , ונכנסנו לויכוח ואמרו לנו שהאילן שקנינו אחמול האחרון אינו מורכב , והלכו איתנו להראות לנו שאין האילן מורכב . כשבאנו שמה היה הגוי צבעם גדול על כי רימנו אותו אחמול ואמרו לו שגם המורכבי כשרים , ועתה הגידו לו שעל ידינו יהיה לו הפסד שלא יקנו ממנו עוד , ולא רצה להכניס אותנו אל הגן בשום אופן . אך הספרדים חילו פניו ואמרו לו שהמה יצברו שהאילן הנ"ל אינו מורכב , וכאשר באנו אל האילן אמרו לנו הספרדים שאינו מורכב יען כי לא ראו מקום חיתוך הסדן , אמנם איתנו חפרנו

לנו שצ"ל א"י יש לו, נכנסנו בפניהם והראה לנו חילנות מאחרונים בלי פיעמאות, ושאלנו אותו אם המה מורכבים, והראה לנו שאינם מורכבים. וסיפר לנו ששחל הרבה חילנות חדשים מהאחרונים א"צו - נ"ו א" (פתרוננו עם פיעמאות) עבור היהודים, והראה לנו איזה מהם שהמה מורכבים על סדן לימון מחוק, ושאלנו אותו כי למה לא יטע שתילים לבדם ואמר לנו ג"כ שאינם מתקיימים, ואמר לנו שכל האחרונים עם הפיעמאות המה למטה בארץ לימון ושכשנים הראשונים עדיין ניכר מקום ההרכבה אמנם כאשר יזקינו אינו ניכר, והראה לנו הפורעאגאלין המורכבים על לימון אשר בהיותם בערך שמונה שנים אז אינו ניכר מקום ההרכבה כלל וכלל, גם אמר לנו שאם זורעים גרעינים מהמורכבים לפעמי' ילמיח ל"מון *) , אך אמר שהאומן יוכל להכיר כאשר יטעם ויריח בחתיכה אשר יחתך למטה בהשורש אז יודע אם הוא מורכב או לא. גם אמר לנו אשר אם ילמיח ענפים חדשים מהשורש המה לימון וזה ג"כ לסימן אללם לדעת אם הוא מורכב.

משם נכנסנו לגן של קינזול אג'אם, ושאלנו אותו אם יש לו אחרונים, ואמר לנו שאחרונים של יהודים (היינו עם פיעמאות) אין לו, ואמרנו לו שיראה לנו אחרונים בלי פיעמ' והראה לנו. אמנם הגוי הנ"ל כבר לקחה אצלו שהיהודים מקפידים על האחרונים שלא יהיו מורכבים, על כן סיפר לנו שבעוד איזה שנים יהיה לו אחרונים עבור יהודים עם גם פיעמאות ואמר לנו ששחל גרעינים בחוך עליץ וכאשר גדלו מעט הוליאם מהעליץ ושחלם בארץ, והראה לנו השתילים אך אינם נושאים עדיין פרי, ואנחנו חקרנו ודרשנו אותו אם יש

(*) פתרון החידה הזאת יגענו ומלאנו, כי הסיבה הוא כי הגרעין היה מפירות חילן מורכב בלימון, ע"כ יולאו גרעיניו כמין אשר הוא נשרשו ולא כאשר הוא בענפיו.

הגנות מאלו האחרונים החדשים עם הפיעמאות שאינם מורכבים יען כי אינם מחקיימים . וקנינו ממנו אחרוג ח' מורכב והוא נאה והדור בכל סימני אחרוג בכל פרעיו (האילן הנ"ל היה ההרכבה למטה בארץ) . ואחר שיאלנו מהגן בא גם הארים ונשבע לנו כי כל האחרונים החדשים מורכבים המה הנ"ל , והראה לנו חכמת ומעשה ההרכבה בפרטות (עיין לעיל בהלכה) .

משם יאלנו והלכנו לגן "דאבאש" ואמר לנו שבשנה הזאת עדיין אילני האחרוג שלו לא עשו פרי , יען כי המה רכים בני ד' שנים , ושאלו לו איך וכי"ד שחלם , והראה לנו ג"כ חכמת ההרכבה כהראשון , והראה לנו כל האילנות שלו החדשים , את הענפים המורכבים , והסדן למטה ג"כ לימון-מחוק , ובאיזה מהם מאלנו אחרונים קטנים נאים ומכודרים עם הפיעמאות . והראה לנו שהאילנות החדשים ניכר ההרכבה בהם למטה בהשורש יען כי ניכר מקום היחוד הבדן , אמנם כאשר יזקין בערך שמונה שנים אז מתעבים הענפים החדשים ומכסים את החתך הנ"ל ואינו ניכר כלל מקום החתך , ובאחרים יגענו ולא מאלנו מקום החתך עד שחפרנו העפר מועט אז מאלנו ראינו החיתוך . והראה לנו כמה שחילים של לימון חדשים ואמר לנו שלשנה הבנ"ל ירכיב עליהם אילנות ממינים אחרים פורענאל אחרונים , כי כמעט כל סוג האילנות הללו האם שלהם בארץ הוא לימון מחוק .

יום ג' לקחנו אתנו את הר' יעקב ספיר שותף לתגרי יפו למען לחזור ולילך עמו אל הגנים הנ"ל ולמען יראה בעיניו וישמע באזניו את כל אשר שמענו אנחנו יום האחרון . אמנם התגרים הספרדים עקבנו שמרו , ועל כן הוכרחנו להסב פעמינו אל גנות אחרים , וכנסנו תחלה לגן "סאסוק" , וכנסנו בהגן שאלוהו אם יש לו אחרונים עם הפיעמאות , ואמר אין . ושאלו אותו אם יש אחרונים בלי פיעמאות ואמר לנו

באחרוג בכל פרעיו, אמנם גם מוהל היה בו לפי הערך יותר מכפי האחרוגים הגדולים של "ליפטע" (כפר סמוך לירושלם), גם הדפים המוחלקים בין חדר לחדר היו גם כן דקים מעט.

יום ב' אחר החפלה היינו מוכנים לילך ג"כ להגנות עם הספרדים, אמנם רוח אחרת היתה אחס ולא רצו הפעם להוליך אותנו אל הפרדסים המושכרים להם, באמנם כי יראים לנפשם פן ילאו הגנות כשרים גם מאתנו, אזי יבאו אנשים מהאשכנזים לשנה הבאה ויוסיפו להגוים ויסיגו גבולם כי על כן חפלים, המה שבטרים יוליכו אותנו אל הגנות, נכתוב לבד"ץ של אשכנזים שיחנו למו כתב שאסור לאחרים לשכור הגנות אשר ערחו המה במו לקבל תעודות ההכשרים. ואנחנו כי לא ראינו לישיב כמה ימים בטל, על כן הסכמנו לילך בעלמינו אל איזה גנות לחקור ולדרוש עליהם. ולקחנו אשכנזי א' מיושבי עיה"ק יפו אתנו לנחנו הדרך.

— וזה דבר הבקורת — באנו אל גן "דאבאח" שאלנוהו אם יש לו קוצ אד או לא (פחנונו אחרונים עם פיעמאות), ואמר לנו שיש לו שני חילנות, אמנם בקשנו מאתו שיודיענו אם המה מורכבים או לא, ולא רצה להגיד לנו באמרו כי אינו רוצה ללמד מלאכתו לאחרים. ואח"כ שאל אותנו שנגיד לו איזה המה טובים ליהודים מורכבים או לא, ואמרנו לו כי יש אנשים הרואים מורכבים דוקא ויש שאינם רואים מורכבים. אז אמר לנו כי האחרונים החדשים אשר זה מקרוב באו עם הפיעמאות המה מורכבים (כי כל האחרונים מאילנות הישנים המה בלי פיעמאות וקורים לו בעל אד י*) והראה לנו את האילנות ומקום הרכבתם, וראינו כי למטה האם היינו הסדן היא לימוני מתוק. ואמר לנו שאין בכל הגנות

(*) הערבי יקרא את הפירות אשר יגדלו בגנותיהם מלפנים "בעלאדי" (פחנונו פירות העיר) להבדילם מהמינים אשר חדשים מקרוב באו.

לא יצא אולי הוא שתיל מהמורכבים כנ"ל. אולם לאחינו ב"י אשר נזורו מאתרוגי קורפו בשנים האלה, הלא הדברים ק"ו על אתרוגי יפו ת"ו אשר המה ספק מורכב, ספק צאצאי אתרוגי קורפו. —

וכאשר רבחה השערוריה בזה בשנה העברה, וחכמי וגאוני האשכנזים יצ"ו לא רצו להתיר את אתרוגי יפו ולדמותם אף לאתרוגי קורפו. הסכימו לשלוח שמה שלשה רבנים מופלגי תורה יראי ה' ונבונים מדע ה"ה הרב הג' מוהר"ר שמואל מוני' נ"י אשר הוא ידוע פעה"ק לבקי באתרוגים, והרב המופלג מוהר"ר שלמה זלמן לעווין נ"י, והרב המופלג מוהר"ר יואל משה שאלאמאן נ"י, וימלאו ידיהם לבדוק את גנות עה"ק יפו ברוח דעת ויראת ה', ולהשיבם דבר.

והרבנים האלה קבלו את העבודה הזאת, ויבקרו ויבדקו שמה איזה גנות. והננו להעתיק את הדברים אשר העלו אותם שמה זכרון בספר תוצאות בקורת דבר יום ביומו.

(ב"ה יום א' פ' ראה אחר חלות) הלכנו בלוי' הסגרים מהספרדים לבדוק את הגנות, בקרנו הבאיארע (גנות) הגוי "מאלאכא" מלאנו שמה שבעה חילנות מגדלים האתרוגים הקטנים *) עם הפיטמאות, ואחרי בדקנו את חוטר האילן משורשו לא מלאנו בהם היכר של הרכבה כהסימנים הנמלאים בחילנות אחרים המורכבים ממנינים אחרים (פארעוגאל) מלבד שתילים קטנים אשר עדיין לא ישאו פרי. עוד מלאנו חילן המגדל האתרוגים הגדולים אך הם בלי פיטמאות, לקחנו אתרוג אחד גדול ופתחנו אותו, מלאנו הטעם הריח והבשר

כאחרוג

(*) המין החדש הזה אשר נטע מקרוב בעיר הק' יפו יבדל מאתרוגי יפו אשר נטעו מלפנים בשמים, (א) כי לא ישליך ניחוחו (פיטמאות), (ב) כי גם בגמר בשולו לא יגדל בכמותו כהראשונים אשר בגמר בשולם יגדלו בכמותם.

מעולם, כי מתחילת נשיעתם נפל בהם ספיקא דהרכבה. ומה גם כי ידענו כי גם אחב"י הדרים בעה"ק יפו ת"ו לא ברכו פעולם על אתרוגי העיר הזאת, והביאו למו אתרוגי אם-אל-פחם המוחזקים מדור דור. —

והנה זה כשתי שנים אשר אחדים מאחינו הספרדים יצ"ו החלו לעשות מסחר וקנין באתרוגי יפו, והביאו גם מאלו בראשונה לפעה"ק ירושלם ת"ו, ורימו בזה את הבריות לאמר כי אתרוגי קורפו המה (יען כי מראה דוגמזם כאתרוגי קורפו) וגם שלחו מהם לקרית חוצות, ומה נעשה בשנה העברה שערוריה בעיר קדשינו ת"ו, יען כי רבים מגרי עה"ק יפו העידו עדות גמורה כי שמעו מהגננים שהמה מורכבים. לזאת יצא הרב הגדול מוהר"ר אהרן עזריאל חר מדייני אחינו הספרדים יצ"ו לחקור ולברוק את הגנות שמה, ומכל גנות העה"ק יפו ת"ו בירר וזיקק שלשה גנות אשר לא מצא בהם אילנות מורכבים, ובאחדים מהמה מצא מורכבים ועקרם. ובדרשו וחקרו שמה מאין הובאו השתילים האלה ליפו, העיד החכם הספרדי מוהר"ר יהודא הלוי כי הוא נטע גרעיני אתרוג מגרעיני קורפו בנן השר משה מונטיפיורי הי"ו ומהם לקחו בעלי הגנות ונטעו בגנותיהם (עי' מאמר הר"י ספיר בהלבנון שנה י"ד נו' 14). — מובן מאליו כי אף אם נאמין לדבריו ונחליט כי כל האילנות המוציאים אתרוגים עם פישמאות המה משתילי גרעיני קורפו, לא טובים המה מאתרוגי קורפו, כי לא יפה כח הבן מכח האב. ומכ"ש כי עוד נוכל להסתפק אולי האמת כדברי הגוים שאמרו כי מתחילה הורכבו בעצי לימון, ומהענפים ההמה נוטעו בארץ ויהיו לאילנות אשר בזה אין שום סימן להכיר אחרי כי ענפיו ושרשיו אחד המה. — ומעתה דעת לנכון נקל כי לאחינו בחו"ל אשר יברכו על אתרוגי קורפו, יוכלו להתיר גם אתרוגי עה"ק יפו אחרי הבריקה שיבדקו אותו כי אינו מורכב; ובכל זאת מידו ספק

הרבה גנות המוחזקים בכשרות כגני פראגא וכדומה, יען כי יחושו לנפשם מחשש ההרכבה אשר נתפשטה בארץ בימינו אלה. ואיך נעשה חלילה הרעה הגדולה הזאת לתת לפניהם אתרוגי יפו אשר אין להם חזקת כשרות כלל, ונהפוך הוא כי מראשית נטיעת הגנות נודע כי מרביתם המה מורכבים.

זאת ועוד אחרי ידענו כי זה איזה שנים אשר לא נמצא אתרוגים עם פישמאות ביפו, (כי כל האתרוגים שמה היו מהמין אשר טבעם להשליך הפישמא) כידוע. ואך זה עתה כחמש שנים אשר התחילו להוציא אתרוגים גם מהמין המגדל פישמאו' וכל הרואה את האילנות יכיר כי המה אילנות צעירי ימים, ועל כן עלינו לשאול מי אביהם? ומאין הביאו בעלי הגנות את השתילים למעת אותם על אדמת יפו? — ועל השאלה הזאת הנשאל מבעלי הגנות, השיבו כי הביאו ענפים רבים מאיי-יון והוציאו את העוקץ הקטן אשר חתת כל עלה וקוראים לו בלשון ערבי „אל-עינה“ (פתרוננו העין) ואחרי הוציאם העין הזה בעורנו רך, יפתחו את הגליר (קארע) בעץ לימון מתוק ויטעו שמה את העין הנ"ל, ואז יוציא עץ הלימון במקום הנטיעה הלזו ענף אתרוג, ואחרי כי יתגדל הענף אז חותכים מהאילן הלימון את כל ענפי הלימון והסדן ואז יוציא פרי האתרוג ורבים שאלו אותם מדוע לא הביאו שתילים עם שרשיהם מאיי-יון לשעת אותם כמו שהם ולא יצטרכו להרכיב. על זה ענו כי טבע שחיל האתרוג להתקלקל במשך שנים מועטים, אמנם אם שרשיו למטע בארץ מלימון מתוק אז תקומה יהיה לו. אולם אחרים מבעלי הגנות אמרו כי הביאו השתילים מן השר משה מונטיפיורי הי"ו אשר בסביבות העיר הק' יפו — ובהגן ההוא נוטעו גרעיני אתרוגי קורפו. —

והנה אם נימין ואם נשמאיל לזה או לזה סוף סוף לא טובים המה אתרוגי עיה"ק יפו ת"ו מאתרוגי קורפו, ונהפוך הוא כי עוד נופלים המה אחרי כי לא היה להם חזקת כשרות מעולם

ביפו לא ערבו לבנם לברך על אתרוניהם בידוע ומפורסם .
ואך על אתרוגי הגנות אס-אל-פחם הנטועים בפנים המדינה
אשר שם רבה השאיה והשממה עד כי גם הגנות שמה המה
במצב היערי , כי הערבאים שמה המה פראי אדם לא יבאו
לשנות את חכונותיהם ומנהגיהם משנים קדמוניות , וכלבושיהם
כתונת וחנורה , כן בתיהם ואהליהם , וכן גנותיהם ופירותיהם ,
וכל איש אשר ראה את הגנות שמה יעיד ויאמר כי לא חלו בם
ידיים , והמה גם עתה כמעשיהם וחמונתם אשר הלבישם אביר
הטבע . וכל מרבית האתרוגים אשר הוציאו גני העיר הק'
יפו ת"ו לא היו נלקטים כי אם אחרי ימי החג כאשר נתגדלו
ונתבשלו כל צרכם , והיו נשלחים למדינות אירופא לעשות
בהם מרקחת , וגרעיניהם לרפואה . —

והנה מזה כארבעה שנים אשר דבר אתרוגי ערי הק'
עלה על שלחן מלכים מאן מלכי רבנן , ורבים וכן שלמים
מיראי ה' בחו"ל העירו את-האהבה אהבת ערי קדשינו וקיימו
וקכלו עליהם לשיש ביטי חגם בפרי ארץ חמדתינו . ואז
נחעוררה התשוקה בלבב בני עיר הק' ת"ו להרבות המסחר
בארץ .

ויען אשר כל גנות אס-אל-פחם היו ת"ו מזה עשרים
שנה אשר אנחנו עושים בהם מסחר . ועתה כאשר רבו
המבקשים מאתנו אתרוגים , יגענו והרחבנו את המסחר הזה ,
והוצאנו על זה ממון רב להעמיד שומרים ולהשגיח על הערבאים
העצלים לעבוד את עבודת הגנות האלה לזבלם ולהשקותם
למען ירבו להוציא יכול הארץ . — ואף כי ראינו כי לא ישפיקו
לנו הגנות האלה לתת לנו אף את המחצה הדרושה מאתנו
מאחינו בחו"ל . בכל זאת לא עלה על לבינו הלילה לשלוח יד
ולקחת אתרוגים מעיר יפו ת"ו אף כי נוכל להשיגם בפחות
משליש המחיר מאתרוגי אס-אל-פחם , כי חלילה לנו להתעות
את אחינו ב"י אשר ינזרו מקחת מאתרוגי קארפו אף כי נמצאים

אבותי — בראני, וכאשר היה אז כן הוא עתה". — אמנם כן אם כי דעותיהם אלה לא יתנום לצעור קרימה, לפאר ולרומם פעולתם, לאכף את הטבע להוציא מינים ופירות חדשים מהרכבת המינים אשר המציאו ואשר ימציאו יום יום הבאטאנאקים החדשים. בכל זאת לענינינו וחקירתינו בדבר האחרונים, אשר כל איש יחפוץ לברך על אחרונם כאחרונים אשר ברכו עליו אבותיו, לנו הרבה הזה לטובה. וכל איש אשר רגליו ידובו אל הגנות המנדלים האחרונים אף כי לבו עליו דוי בראותו את העזובה והאיסדרים השורר שמה, ובהעריכו תמונות הגנות האלה לגנות ערי אירופא דמוע תדמע עינו על שממות ערי ארצינו. אמנם ממר יצא לו מחוק בידעו כי פרי העץ הדר אשר ילקט מהאילנות הן המה הפרי אשר בו שמחו אבותינו במקדש ה'! — הגנות האלה אשר ידועים ומסורים לנו מדור דור אשר לקטו בהמה אבותינו ואבות אבותינו מאז פרי עץ הדר, המה הגנות הנורעים בשם "אם אל-פחם" וסביבותיה בארץ הגליל! —

אך השם קץ לחשך, שם גם לשממות ערי קדשינו קץ בימינו אלה, כי ת"ל זה בשלשים שנה אשר נאחזו בהעיר הק' הרבה אנשים מאנשי אירופא כי ראו מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה, וישעו גנות ויזרעו שדות בסביבות עיר הק' יפו ת"ו, והצלחתם עמדה להם באופן נעלה מאד, כי הוציאו מהארץ יבול למכביר ופירות מפירות שונים חדשים לבקרים יצמחו יום יום — ובתוכם הצמיחו גם פרי עץ הדר — ועם ה' יושב ציון אף כי יתענגו על המראה החדשה אשר תתראה לפנייהם העיר הק' יפו וגנותיה המעושרות כור ולבונה. וישמחו אלי גיל בראותם כי ארץ חמדתינו לא תחסר כל בה עד כי תשלח יבולה ופריה לארצות רחוקות, ובכל זאת עד השנים האלה לא ערב איש מאנשי ירושלם לברך על אחרוני יפו, יען כי רבים שמה האילנות המורכבים, וגם עם ה' הגרים ביפו

הצעה.

בבאינו כיום לגלות פני הלוט והמסכה בדבר אתרוגי ערי הקדש ת"ו, וברצותינו לתת לפני הקורא מושג וציור אמיתי מדמות גנות ערי הק' ת"ו, אשר משם יוקח פרי עץ הדר לשמחת החג. נאלצים אנחנו לבא לפני הקורא בפחת דברינו במאמר המבאר מעט מתכונת ערי הקדש, ופעולת גנניה, איכריה, כורמיה, ויוגביה, במקומותם למושבותם. כי בהודע כל אלה לפני הקורא, אז ישכיל וידע את אשר לו מה לרחק ומה לקרב. —

כל תרי ערי הק' שבני אירופא אשר ינהרו לתור את ערי קדשינו, יעידון ויגידון כי נפלא תכונת הארץ הזאת מכל ארצות תבל, יען כי עוד לא שנתה את טעמה ולא הסירה את שמלחה אשר לבשה אז זה אלפי שנים. ועוד כל מנהגי יושביה בפנים הארץ כמנהגי אבותיהם משנות דור ודור. ועל כן אצילי עם בריטאני' אשר ארצם תלבש יום יום בגדים חדשים, וכלבוש תחליפם לרוח הזמן החדש. ובתשוקתם העזה לראות תמונת עולם העתיקה, יתורו את הרי ישראל ויתענגו לראות תכונת יושביה ונוטעי פרי אדמתה אשר עודם נצבים בתכונתם, ובמדבריהם, ובפעולתם, כתמונת אבות אבותיהם, — עוד כפתן חרש יאטמו אזנם לקראת כל דבר חדש ופעולה חדשה אשר בעולם המעשה, ואך זה פתגמם: "כחיי אבי אחיה, וכמוהו אגוע" — כי האל אשר ברא את

אבותי

P. B. Helgren

31

קונטרס

פרי עין הדר

יבאר את תכונת כל מיני האתרוגים הנמצאים בארץ
חקדש מהגנות הערבאים אשר בפנים המדינה, המוחזקים
מאז מרבתינו הק' זיע"א לכשרים לברכה בלי שום פקפוק
במסורת דור אחר דור, ומהגנות אשר חדשים מקרוב נוטעו
בעה"ק יפו וזה איזה שנים אשר הבשילו עציהם פרי
האתרוגים, ואשר משכו חכמי ישראל מהם את ידיהם מטעם
חשש הדרכבה אשר נתפשטה בהעיר מבעלי הגנות האירופאים.

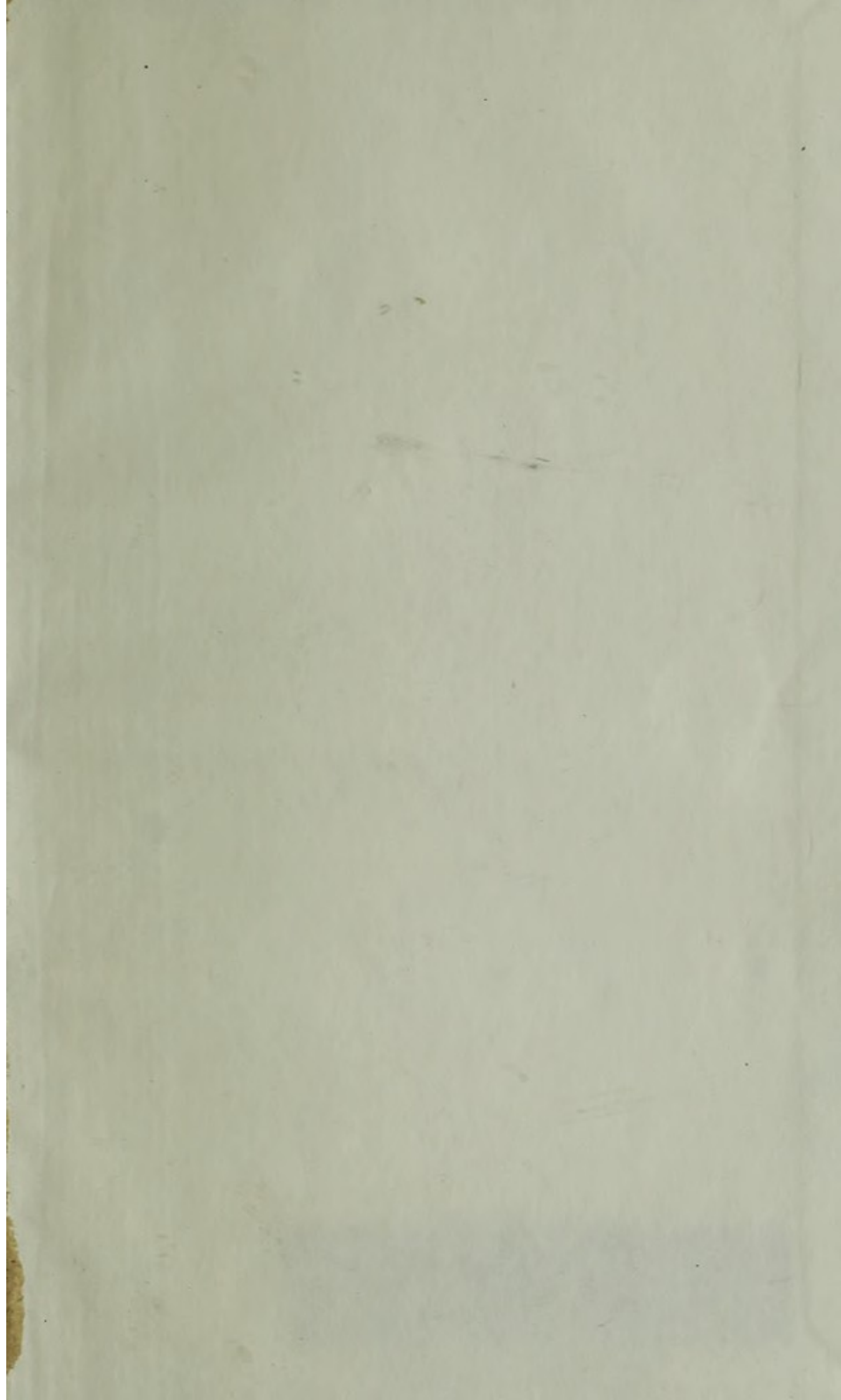
ויבאו בו בקורת המבקרים מהרבנים המפורסמים אשר
שולחו מאת הרבנים הגאונים רבני קרתא קדישא ת"ו לחקור
ולברוק את הגנות ביפו ובהגנות אשר בפנים המדינה, ועדותם
אשר העידו בפני ב"ד הצדק אשר ישבו על מדין בהענין הזה,
ודברו תעודתם בכל פרטיו.

נדפס

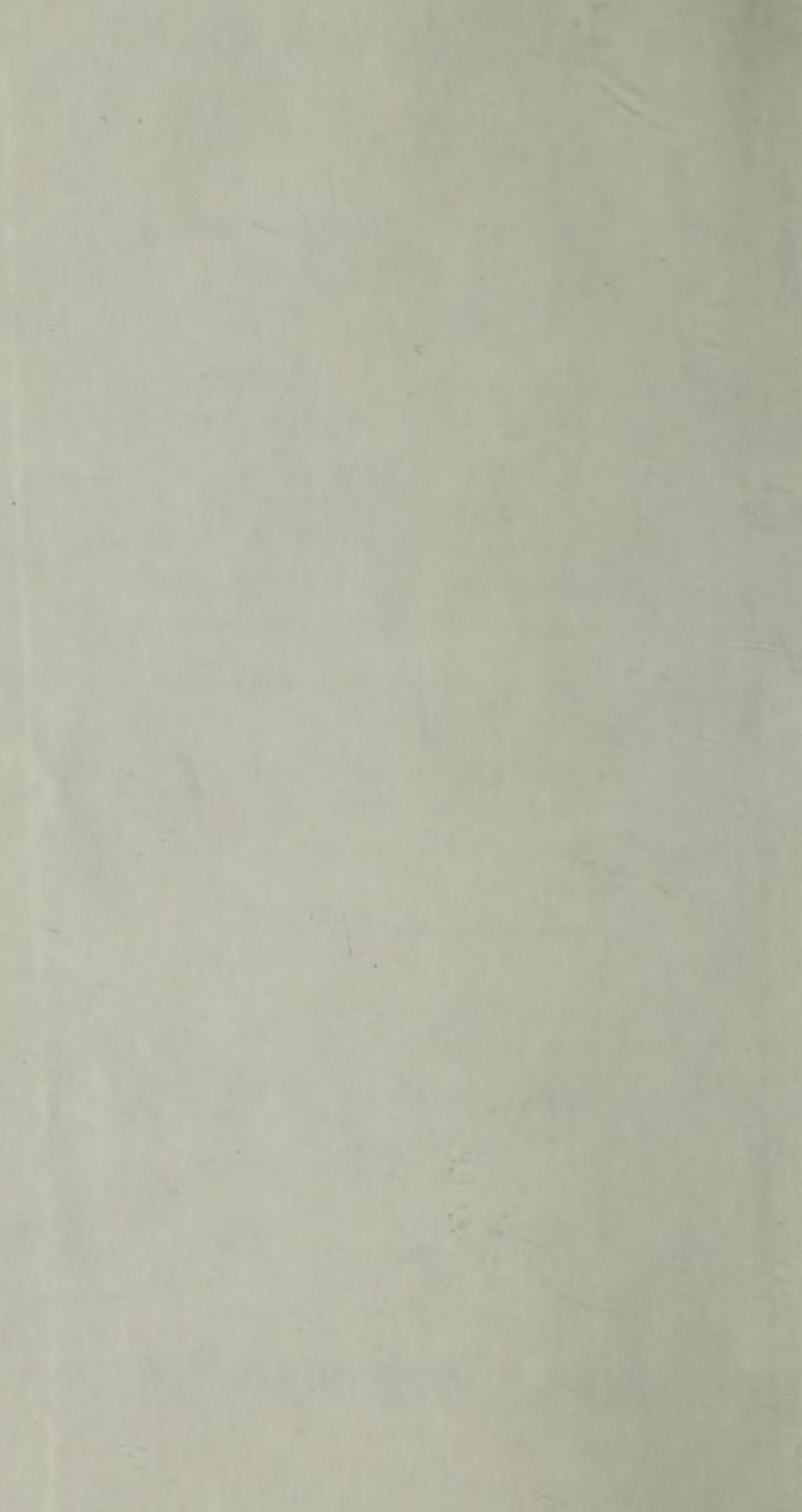
פעה"ק ירושלם תובב"א

שנת יתברכו לפ"ק

22200160006

P.B.
Feb. 31